

עיונים לפרשת משפטים עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

תורת חיים

הרב שאולי גרינפלד

אותם מארץ מצרים, על דברי עולה וזבח. כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם, והלכתם בכל הדרך אשר אצווה אתכם למען ייטב לכם".

הרי מפורש בדברי הנביא, שהציווי הראשון לישראל אינו הקרבנות, אלא שנהיה לעם לה' ונלך בדרך אשר צווה אותנו. אלא שכתב הרמב"ם, שהדברים נראים תמוהים, שהרי התורה הקדישה מקום רב מאד לציווי הקרבנות, וכבר בתחילת הציוויים בארץ מצרים הצטוונו בקרבן פסח! עונה על כך הרמב"ם בתירוץ השני:

"שהיה אותו הציווי¹⁰ בארץ מצרים, והציווי הרמוז עליו בפסוק זה¹¹ הוא אשר נצטוונו בו אחר יציאת מצרים, ולפיכך התנה בפסוק זה ואמר 'ביום הוציא אותם מארץ מצרים', כי ציווי ראשון אשר נצטוונו בו במרה".

כלומר, אמנם נכון שהציווי על קרבן פסח כלול הציווי הראשון, אבל זה היה במצרים. הנבואה בירמיהו מתכוונת לציווי הראשון אחר יציאת מצרים, והיינו מה שנצטוו במרה. וממשיך ומבאר הרמב"ם:

"והוא אמרו¹² לנו שם¹³ 'אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך וגו' שם שם לו חק ומשפט וגו', ובא בקבלה האמיתית¹⁴ שבת ודינין במרה אפקוד. נמצא כי החוק האמור כאן הוא השבת, והמשפט הוא הדינין, והוא סילוק סוגי

פרשתנו עוסקת בהרחבה בדינים שבין אדם לחבירו: "ואלה המשפטים שאר תשים לפניהם. כי תקנה עבד עברי וכו'".

הרמב"ם במורה נבוכים² מתאר את החכמה האלוקית שמתבטאת במצוות התורה, ומבאר שהמצוות הן הדרך להביא אותנו אל המטרה שה' הציב לנו:

"וכאשר שלח ה' את משה רבינו לעשותנו ממלכת כהנים וגוי קדוש בידיעתו יתעלה³ כמו שביאר 'אתה הראת לדעת וגו'⁴ 'וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'⁵, ושנתייחד לעבודתו כמו שאמר⁶ 'ולעבדו בכל לבבכם' ואמר 'ועבדתם את ה' אלקיכם'⁷ ואמר 'ואותו תעבדו'⁸".

הרמב"ם מונה כאן שתי מטרות, המבוססות על פי הפסוקים הרבים שצוטטו: א- שנהיה ממלכת כוהנים וגוי קדוש. ב- שנתייחד לעבודת ה'.

לאור זאת, ממשיך הרמב"ם וקובע, שענייני הקרבת הקרבנות, אינם חלק מ'המטרה הראשונה' של המצוות, אלא שייכים ל'מטרה שנייה' - שהיא הרחקנו מעבודה זרה. הרמב"ם מבסס את קביעתו על הפסוקים בירמיהו⁹:

"כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא

1	שמות כ"א א-ב.	10	על קרבן פסח.
2	ג' ל"ב.	11	בירמיהו כנ"ל.
3	הגאון מהר"י קאפח בהערה 14: "כלומר שממלכתיותינו וקדושתינו נעשית על ידי ידעתנו את ה' ידיעה הכרתית יסודית".	12	שמות ט"ו כ"ה- כ"ו.
4	דברים ד, ל"ה.	13	במרה.
5	דברים ד, ל"ט.	14	ראה סנהדרין נ"ו:
6	דברים י"א י"ג.		
7	שמות כ"ג, כ"ה.		
8	דברים ו, י"ג.		
9	ז, כ"ב- כ"ג.		

זצ"ל, בספרו עין אי"ה²⁰ מבאר את כוונת מנהגם של רב
אמי ורב אסי:

"ערך הדין והמשפט התורי²¹ הוא גדול מאד, באשר
רק הוא קובע על התורה את החותם המיוחד שהיא
תורת חיים. כלומר שצריך שתהיה התורה מתייחסת
אל החיים המעשיים בתור מאירה לנתיבות החיים, ולא
רק להכירה בתור חכמה נאצלת²² לבדה. על כן באשר
רושם החלק המשפטי שבתורה הוא גדול מאד על
החיים, כי החיים החברותיים אי אפשר שיתקיימו בלא
כח דין ומשפט, וכאשר התורה מנהגת את כח החיים
במשפטיה ניכר רישומה מאד בחיים, ופועלת בזה שגם
על שאר אורחות החיים תהיה התורה שולטת.

על כן היו מאד זהירים שעסק תורתם העיונית לא יפריע
את מהלך ההשלטה המעשית על החיים המעשיים
מהשפעת התורה, שרק אז תצא תכלית התורה
אל הפועל, בהיותה מתפשטת על אורחות החיים
המעשיים".

כפי שלימד אותנו הרמב"ם, התורה מגיעה בשניים: יש
את החלק האמוני, הרעיוני, שבו אנו מכירים את התורה
כ'חכמה נאצלת'. אבל עם החלק האמוני, חייב להצטרף
החלק המעשי, שהוא בבסיסו מניעת העוול בין בני אדם.
ובמילים אחרות: השתתת החיים החברותיים על פי
עקרונות הצדק והמוסר של התורה. האמונים של יישום
החלק המעשי הם הדיינים, שמביאים בפני בעלי הדין
את דבר ה', המסדר את אורחות החיים החברתיים. רב
אמי ורב אסי מילאו את יומם בעיסוק בתורה. אבל הם
לא רצו להשאיר את התורה שלהם ברמה התיאורטית,
'מרחפת באויר של בית המדרש', אלא לתת לה לצאת
לפועל, לשמש באמת כתורת חיים, ועל כן היו דופקים
שוב ושוב המנעול ומכריזים: מי שיש לו דין- שיכנס
ויבוא. יש כאן אמירה ברורה:

אל תחשוש שאתה מפריע, להיפך. זה מה שאנחנו
רוצים, שהתורה תהיה זו שתנהל את החיים.

העוול, וזו היא המטרה הראשונה כאשר ביארנו, כלומר
שנקבע בדעתנו ההשקפות האמיתיות הוא חידוש
העולם, וכבר ידעת ציוונו בשבת אינו אלא לבסס
היסוד הזה... ומטרה נוספת עם ההשקפות האמיתיות
סילוק מעשי העוול מבין בני אדם".

בדברים אלו הרמב"ם פורט את המטרה הראשונה כפי
שהציבה בתחילת דבריו. בכדי שבאמת נהיה ממלכת
כוהנים וגוי קדוש שעסוקה בעבודת ה', אנו צריכים
ליישר את דעתנו על ידי אמונת החידוש, ולישר את
מעשינו האחד כלפי חבירו, על פי הדינים שה' קבע,
ומפורטים לנו כאן בפרשת משפטים.

'סילוק העוול מבין בני אדם', ניתן ב'חבילת' הציווים
הראשונה שאחרי יציאת מצרים, כיון שהוא חלק עיקרי
ביותר בביסוס הבאתנו אל המטרה שה' ייעד לנו.

על רעיון זה חוזר הרמב"ם גם לקראת סוף המורה
נבוכים¹⁵, כאשר הרמב"ם מבאר לנו את מטרותיו של
החלק הסיפורי בתורה:

"דע שכל סיפור שתמצא בתורה הוא לתועלת הכרחית
בתורה, אם לאימות השקפה שהיא יסוד מיסודות
התורה, או לתיקון מעשה מן המעשים כדי שלא יהא בין
בני אדם עוול ורשע".

הנה שוב אותם שני יסודות: א- ביסוס יסודות האמונה.
ב- מניעת עוול ורשע בין בני אדם.

הגמרא בשבת¹⁶ מספרת:

"רב אמי ורב אסי הוו יתבי וגרסי ביני עמודי¹⁷ וכל
שעתא ושעתא הוו טפחי אעיברא דדשא ואמרי¹⁸: אי
איכא דאית ליה דינא - ליעול וליתי¹⁹".

לרב אמי ורב אסי היה חשוב להודיע שהם מוכנים
להתבטל מתלמודם, בכדי לשבת בדין ולהשכין שלום
בין בני אדם, על פי משפטי התורה. מרן הראי"ה קוק

20 שבת א' פרק א' אות ח'.
21 =של התורה.
22 נכבדת מאד. מלשון 'אציל'.

15 ג, נ.
16 י.
17 היו יושבים במשך היום ולומדים תורה, כשהם נמצאים
בין העמודים של בית המדרש.
18 ומדי פעם היו דופקים על המנעול ואומרים.
19 אם יש מישהו שרוצה שנשב בדין, יכנס ויבוא.